

Christus is onze vrede

Over geloof en geweld

Den Bosch, Kerstmis 2023

Broeders en zusters,

Binnenkort vieren wij het Kerstfeest; het geboortefeest van onze Heer. Een van de mooiste titels die Christus draagt is Vredevorst.

Maar in onze dagen verbinden velen geloof primair met geweld. Al bijna twee jaar woedt er oorlog tussen Rusland en de Oekraïne. Twee landen met sterke oosters-orthodoxe wortels voeren een bloedige strijd. Verwoesting, dood en verderf zijn het resultaat. Twee landen met een lange christelijke traditie verduisteren het vredesevangelie van Christus.

Begin oktober trokken Palestijnse extremisten Israël binnen. Willekeurig werden honderden mensen uit blinde haat gedood. Zelfs baby's en kinderen werden niet gespaard. En de regering van Israël reageert met veel tegengeweld. Verdriet bij joodse mensen maar evenzeer bij islamitische en christelijke Palestijnen. Het is pijnlijk te moeten constateren dat joden, christenen en moslims een geschiedenis vol geweld kennen.

Regelmatig stellen seculiere mensen een spannende maar ook pijnlijke vraag: 'Zou het niet beter zijn als alle religies zouden verdwijnen?' Zonder godsdiensten zouden wij, zo redeneren zij, van veel geweld worden verlost want de claim van een goddelijke waarheid zou heel gemakkelijk kunnen leiden tot gewelddadig gedrag. Nu valt er op deze stelling natuurlijk veel af te dingen. Met name in de vorige eeuw hebben seculiere ideologieën een stroom van ellende veroorzaakt.

Onze eigen heilige Titus Brandsma doorzag al vroeg het anti-evangelie van het nazisme. Miljoenen mensen werden het slachtoffer van de terreur van de nationaal socialisten. Maar ik noem ook de vele doden in de communistische Goelag Archipel van Stalin. Op fabrieksmatige wijze werden zij omgebracht. Ook de moordpartijen in Cambodja en het China van Mao kan ik memoreren. Al deze seculiere regimes kenden een dodelijke onverdraagzaamheid met betrekking tot andersdenkenden.

Ook vandaag bestaat er naast religieus geweld politiek-ideologische terreur. Toch is het goed om als gelovige de handschoen op te pakken. Hoe gewelddadig zijn de bronnen van ons christelijk geloof? Hoe gewelddadig is de Heilige Schrift?

Bijbels dossier rond geweld

Enkele jaren geleden publiceerde de Vlaamse schrijver Dimitri Verhulst zijn Bloedboek. Het vormt een aanklacht tegen het massieve geweld in het Oude

Testament. Natuurlijk is de Heilige Schrift voor gelovigen een bron van goddelijke openbaring maar evenzeer vormen de boeken van de Bijbel een spiegel van het leven van mensen. Kain als broedermoordenaar van Abel toont de menselijke conditie. Tot op vandaag worden Abels door Kaïns vermoord.

In de Schrift vinden wij minstens drie modellen rond geweld. Het meest brute model is het niet geproportioneerde geweld. Lamech dreigt met het doden van een kind als hij een schram oploopt. De notie van het oog om oog wil deze vorm van geweld indammen. Als mij een oog of tand ontnomen wordt, mag ik niet meer dan een oog of tand teruggeisen.

In het onderwijs van Jezus wordt dit geproportioneerde geweld doorbroken door na een klap op de ene wang ook de andere wang toe te keren. Christus lijkt het geweld te willen stoppen door de geweldpleger te beschamen en zo tot bezinning te brengen.

Spannend in de Schrift zijn ook de verhalen over geweld in naam van God. Ik denk aan de binding van Isaak maar ook de verhalen over de verdrijving van de aanwezige volken bij de intocht van de Israëlieten in het land van belofte.

Voor moderne lezers blijven deze verhalen aanstootgevend. Tegelijk moeten wij natuurlijk nooit ahistorisch lezen en al helemaal niet losse verzen volkomen uit hun verband citeren.

Openbaring en interpretatie

Bij het lezen van geweldteksten kunnen wij er niet omheen ons te bezinnen op onze visie op openbaring. Zijn alle heilige teksten uit de Schrift goddelijk geïnspireerd?

Mensen die een mechanische inspiratieleer hanteren, zullen deze visie waarschijnlijk ondersteunen. Maar zo lezen katholieken de Schrift niet of in ieder geval niet meer. Wij beseffen dat teksten uit de Schrift ook menselijk en tijdgebonden zijn. De Bijbel kunnen wij lezen als een menselijk getuigenis over Gods spreken en handelen. Een en ander impliceert het grote belang van goede exegeze en hermeneutiek. Teksten worden altijd door mensen geïnterpreteerd. En het zijn dus mensen die teksten uit heilige boeken gevaarlijk kunnen maken.

Anders gezegd: Religieuze teksten veroorzaken geen geweld maar mensen die deze teksten lezen.

Christus als sleutel

Vanuit de overtuiging dat Christus het hoogtepunt van Gods openbarend spreken is, vormt Hij voor mij ook de sleutel om heel de Bijbel te lezen. Jezus sterft geweldloos aan het kruis. Er is geen leger dat Hem verdedigt. En op het kruis bidt Hij voor zijn vijanden die Hem vernederen en doden. De stervende Christus geeft

een indrukwekkend getuigenis van vergeving en vijandsliefde: 'Vader, vergeef hen want zij weten niet wat ze doen.'

Later vinden wij bij Stefanus, de eerste christelijke martelaar, een echo van deze levenshouding. Jezus neemt geen leven van anderen maar geeft zijn eigen leven tot onze verzoening. Christus is het onschuldige lam dat zonder geweld de zonden van de wereld wegdraagt.

Christelijke traditie

In de eerste eeuwen had de christelijke gemeenschap geen macht. Christenen werden regelmatig slachtoffer van vervolgingen. De omslag kwam met de bekering van keizer Constantijn aan het begin van de vierde eeuw. Aan het einde van die eeuw wordt het christendom staatsgodsdienst. Er kwam ook een verandering in het denken over oorlog en vrede. Al jaren geleden sprak prof. Heering in dat kader over de zondeval van het christendom.

Het geweld van de christelijke heersers bracht de kerkvaders, de theologen uit de Vroege Kerk, in grote verlegenheid. Kerkvaders als Ambrosius en Augustinus formuleerden de leer van de rechtvaardige oorlog. Niet om oorlog te rechtvaardigen maar juist om oorlog in te dammen. Oorlogshandelingen moesten aan scherpe voorwaarden voldoen. Zo is alleen een defensieve oorlog verdedigbaar er moet een scherp onderscheid worden gemaakt tussen soldaten en burgers. De voedselbronnen van de tegenstander mogen niet worden vernietigd.

Helaas zijn er in het boek van de kerkgeschiedenis genoeg donkere bladzijden te vinden. Ik noem de kruistochten waarbij de ridders meenden Gods wil te doen. Ik noem ook het geweld tegen joden. Wij vinden dat al terug in de vroege Kerk met teksten vol haat bij kerkvaders. Maar ook later bij de Spaanse koningen, een reformator als Maarten Luther en de pogroms in Oost Europa. Na de Reformatie hebben katholieken en protestanten elkaar genegeerd, gehaat en helaas ook gedood. Priesters en predikanten hebben wapens gezegend tot in de vorige eeuw.

Omslag binnen het christendom

Maar in de laatste eeuw zien wij gelukkig een omslag. Christenen hebben zich meer en meer bekeerd. Er kwam ruimte voor zelfkritiek en binnen de kerken zien wij, in kracht van Gods Geest, een zelfreinigend vermogen. De verschrikkingen van de Eerste en Tweede Wereldoorlog hebben daar zeker toe bijgedragen.

Heel belangrijk is natuurlijk ook het Tweede Vaticaans Concilie (1962-1965). Ik noem heel speciaal de Verklaring over de godsdienstvrijheid uit 1965, *Dignitatis Humanae*. Een omslag in het denken komt hier in beeld. Wij zien een verschuiving van het recht van de waarheid naar de waardigheid van de mens. Het Concilie grijpt terug op het Bijbelse relationele waarheidsbegrip: Christus is de waarheid. Iedere mens heeft de plicht om deze waarheid te zoeken maar altijd in

vrijheid en zonder dwang en geweld. De Kerk heeft geleerd om God niet met onze politieke en economische belangen te verbinden.

Alle serieuze christelijke leiders zullen geweld niet meer goddelijk legitimeren. Op individueel niveau is een christen geroepen om van ieder geweld af te zien. Op macroniveau erkent de Kerk de zwaarmacht van de overheid.

Ook het geweldsmonopolie wordt bij de overheid gelegd. Geweld blijft in een zondige wereld soms een minder kwaad om groter kwaad te vernietigen. Ik denk aan de vernietiging van de Hitlerbarbarij door de geallieerden in 1945. En meer recent de bestrijding van ISIS en Hamas om een einde te maken aan blinde terreur. Maar vanuit het onderwijs van Christus blijft het altijd een falen. Niet voor niets noemt paus Franciscus iedere oorlog een nederlaag.

Slotwoorden

Voor de wereldvrede is een coalitie van gematigden uit allerlei godsdiensten en levensovertuigingen van groot belang. Juist bij spanningen tussen mensen is de deugd van de *temperantia* de gematigdheid en de zelfbeheersing belangrijk. Mensen zijn bij conflicten geroepen tot overleg en dialoog, niet tot een gewelddadige oplossing. Alle mensen zijn immers schepselen van God. Ieder mens is geschapen naar Gods beeld en gelijkenis. Dat moet een belangrijke notie zijn om geweld tussen mensen direct te stoppen. Wie het schepsel schendt, schendt de Schepper. Mensen moeten andere mensen nooit onmenselijken of demoniseren.

Broeders en zusters, binnenkort vieren wij het Kerstmis, de geboorte van Jezus. Hij is onze Vredevorst. Wij bidden dat mensen zijn onderwijs over vrede en verzoening steeds beter gaan begrijpen en vanuit de vrede van Christus gaan leven.

Vanuit die hoop wens ik u een zalig en gezegend Kerstmis en Gods zegen voor 2024.

*Mgr. dr. Gerard de Korte
Bisschop van 's-Hertogenbosch*